

REDACTIONEEL

Een politicoloog in de bestuurskunde: In Memoriam Andries Hoogerwerf (1931-2024)

Bas Denters, Jacques Thomassen & Michiel Herweijer

*‘Ik probeer dagelijks te leren, dingen helder te krijgen en ze dan op te schrijven.’
A. Hoogerwerf, 1991*

Op 25 maart 2024 is Andries Hoogerwerf op 93-jarige leeftijd te Enschede overleden.

Andries Hoogerwerf begint zijn werkzame leven als journalist bij de *Nieuwe Haagse Courant* (een van de protestantse Kwartetbladen) en als politiek verslaggever van het dagblad *Trouw*. Vanuit zijn behoefte om ‘dieper te graven’ combineert hij deze baan bij de nachtedactie met een dagopleiding politicologie aan de Vrije Universiteit (VU) te Amsterdam. Nadat hij in 1960 cum laude afstudeert, voltooit hij in vier jaar zijn proefschrift *Protestantisme en progressiviteit*, waarop hij in 1964 promoveert. Deze studie wordt bekroond met de Kluwerprijs voor de maatschappijwetenschappen. Dit boek verraadt reeds Hoogerwerfs belangstelling voor de betekenis van fundamentele waarden in politiek en openbaar bestuur. Een thema dat in zijn latere werk weer centraal komt te staan. Zijn academische loopbaan begint hij als wetenschappelijk medewerker (1960-1968) en lector politicologie aan de VU (1968-1969). Vervolgens is hij een aantal turbulente jaren hoogleraar Politicologie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen (1969-1975).

Daarna aanvaardt Hoogerwerf – als politicoloog in de bestuurskunde (zoals hij wel eens treffend werd getypeerd) – een positie als hoogleraar beleidsprocessen in het

openbaar bestuur aan de toenmalige Technische Hogeschool Twente (thans Universiteit Twente) in Enschede. In zijn Twentse periode verwerft Hoogerwerf zijn grootste bekendheid. 'Twente' is dan de eerste universitaire opleiding bestuurskunde in ons land met hem als een van de pioniers. In de laatste drie decennia van de twintigste eeuw bouwen Hoogerwerf en zijn Twentse collega's deze opleiding uit tot een landelijk toonaangevende bestuurskundefaculteit, waar vele honderden jonge mensen worden voorbereid op een loopbaan in het openbaar bestuur of als onderzoeker. Ondanks zijn beleidswetenschappelijke oriëntatie blijft Andries Hoogerwerf zijn hele leven lang actief binnen de Nederlandse Kring voor de Wetenschap der Politiek (NKWP); onder meer als Kringvoorzitter. In 2015 benoemt de NKWP hem tot erelid.

Deel uitmakend van een kleine generatie hoogleraren draagt Andries Hoogerwerf vanaf het begin van de jaren zestig van de vorige eeuw bij aan de ontwikkeling van de fundamenteën van de moderne politicologie en bestuurskunde in Nederland. In Hoogerwerfs visie moeten beide disciplines zowel stevig zijn verankerd in systematisch empirisch onderzoek, als te zijn gebaseerd op een helder en systematisch begrippenapparaat. Hoogerwerf zet zich – met de voor hem kenmerkende overgave – in voor deze beide aspecten van modernisering. Zo leidt hij als jong politicoloog in 1967 het eerste grote wetenschappelijke kiezersonderzoek in Nederland, nog altijd kortweg bekend als 'het VU-onderzoek'. Aldus is hij een pionier van het empirisch politicologisch onderzoek in Nederland. In zijn Nijmeegse tijd schrijft hij bovendien een inleiding politicologie, *Politicologie: begrippen en problemen*, waarmee hij hele generaties jonge politicologiestudenten voorziet van een helder en systematisch begrippenkader.

Als hij in 1975 een leerstoel gaat bekleden binnen de nieuwe opleiding Bestuurskunde in Twente, levert hij op een vergelijkbare manier ook een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van de moderne bestuurskunde in Nederland. In zijn Twentse oratie (1977) houdt Hoogerwerf een invloedrijk pleidooi voor systematisch empirisch onderzoek naar de uitvoering en effecten van overheidsbeleid. Tegelijkertijd legt hij ook de conceptuele en theoretische basis voor dit onderzoek. In de jaren daarna geeft hij samen met een team van jonge medewerkers inhoud aan het in deze oratie ontwikkelde onderzoeksprogramma. Dat mondt uit in twee belangrijke gemeenschappelijke publicaties van Hoogerwerf cum suis. In het *Handboek beleidsevaluatie* (1984) laten de Twentse beleidswetenschappers zien hoe dergelijk onderzoek kan worden uitgevoerd. Een tweede onder zijn redactie gepubliceerd standaardwerk is *Overheidsbeleid*, een inleiding tot de beleidswetenschap. Dit handboek speelt meer dan veertig jaar een prominente rol in het universitaire en hogere beroepsonderwijs. In 2021 verschijnt de volledig herziene, tiende druk van dit boek, waaraan de inmiddels 89-jarige Hoogerwerf nog actief meewerkt. Daarnaast treedt Hoogerwerf op als promotor bij een aantal dissertaties over de vorming, uitvoering en effecten van overheidsbeleid. Maar liefst vier van deze proefschriften worden bekroond met de G.A. van Poelje-prijs van de Vereniging voor Bestuurskunde. Zo ontstaat wat door de buitenwacht de "Twentse school

in de bestuurskunde' wordt genoemd, waarvan Hoogerwerf het belangrijkste gezicht was.

Ondertussen geeft Hoogerwerf zelf met een aantal sleutelpublicaties steeds weer nieuwe impulsen aan de Nederlandse beleidswetenschap. Zijn artikelen en boeken over beleidstheorieën (de veronderstellingen die ten grondslag liggen aan beleidsinterventies) en het ontwerpen van overheidsbeleid verhelderen en systematiseren relevante kernbegrippen. Zij bieden ook een bruikbaar kader voor het empirisch onderzoek naar beleidstheorieën en een methodiek voor het systematisch ontwerpen van beleid. Talloze Nederlandse bestuurskundigen hebben in hun opleiding met de inzichten uit deze publicaties kennisgemaakt. Voor zijn veelzijdige bijdragen aan de Nederlandse bestuurskunde en beleidswetenschap ontvangt hij in 1991 de G.A. van Poelje-prijs. In dat jaar wordt Hoogerwerf ook benoemd tot lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW).

Bij zijn afscheidsrede als hoogleraar in 1993 wijst Hoogerwerf op de slingerbeweging tussen politieke waarden. Goed bestuur vereist het vinden van een evenwicht tussen tegengestelde waarden. Zo vergt goed bestuur democratie maar ook leiding, doelmatigheid maar ook draagvlak, idealen maar ook realisme, en gelijkheid maar ook maatwerk. In deze afscheidsrede pakt Hoogerwerf aan de vooravond van zijn emeritaat de draad op van zijn proefschrift, waarin het belang van waarden in politiek en openbaar bestuur ook centraal stond. Dit thema loopt als een rode draad door zijn omvangrijke werk als emeritus. In deze jaren poogt Hoogerwerf als politicoloog wars van de waan van de dag met de voor hem kenmerkende scherpte en systematische aanpak in kaart te brengen wat klassieke denkers hebben geschreven over nog steeds actuele politieke en beleidsvraagstukken en deze inzichten te integreren met hedendaagse theoretische en empirische inzichten. Voor dit indrukwekkende postacademische oeuvre – met veelzeggende titels als *Politiek als evenwichtskunst*, *Haat tegen minderheden* en *Wij en zij* – ontvangt Andries in 2013 van de Vereniging voor Bestuurskunde de L.P. van de Spiegelprijs. Bovendien wordt hij in dat jaar benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

Kenmerkend voor zijn gehele werk zijn eenvoud, precisie en systematiek. Als oprichter en hoofdredacteur van het tijdschrift *Beleidswetenschap* (1987-2006) besteedt hij veel aandacht aan leesbaarheid. Beweringen moeten worden gestaafd. Zijn studenten en promovendi profiteren jarenlang van zijn constructief-kritisch commentaar, waarin Hoogerwerf hun meestal reeds een dag na de inleverdatum inhoudelijk en redactioneel de weg voorwaarts wijst. De doelen die hij zichzelf stelt (zie het motto van dit in memoriam), vormen ook de basis voor de beoordeling van het werk van anderen!

Die eigenschappen zijn karakteristiek voor Andries Hoogerwerf als docent. In Amsterdam, Nijmegen en Enschede verzorgt hij geïnspireerde en scherpzinnige colleges. Ook in de opleiding van academische onderzoekers investeert hij al vroeg veel energie. Lang voor de oprichting van de NIG (de Nederlands-Vlaamse onderzoeksschool voor de bestuurskunde en de politicologie; voorheen NOB) is Hoogerwerf coördinerend docent van de eerste interuniversitaire bestuurskundige promovenden-

di-opleiding, waarvan de bijeenkomsten worden gehouden in Utrecht. Bij zijn afscheid als hoogleraar in Twente bieden niet alleen collega-academici hem een liber amicorum aan; ook zestien promovendi uit onder meer Leiden, Rotterdam, Utrecht, Tilburg, Amsterdam en Groningen verzorgen een vriendenboek, met de passende titel *Beleid en wetenschap*. Ten slotte mag niet onvermeld blijven dat Hoogerwerf ook de drijvende kracht is achter de jarenlang zeer succesvolle Twentse postinitiële Master of Public Management, gericht op de nascholing van mensen die reeds werkzaam zijn in het openbaar bestuur.

Ook anderszins is Hoogerwerf er reeds vroeg van overtuigd dat politicologen, bijvoorbeeld via bijdragen aan het publieke debat en toegepast onderzoek, een maatschappelijke bijdrage dienen te leveren. Behalve wetenschappelijke publicaties verschijnen er van zijn hand tientallen bijdragen in landelijke en regionale bladen. Daarbij schuwt hij de polemiek niet. Integendeel, hij heeft – mede vanwege zijn journalistieke achtergrond – een vlotte en niet zelden (vlijm)scherpe pen. Ook verzorgt hij regelmatig goedbezochte publiekslezingen.

Met het heengaan van Andries Hoogerwerf verliezen de Nederlandse politicologie en bestuurskunde een van hun meest markante en invloedrijke vertegenwoordigers.

Een persoonlijke noot tot besluit

In zijn hele loopbaan bewaart Andries Hoogerwerf consequent een kritische distantie ten opzichte van politiek en openbaar bestuur. Dat doet niets af aan zijn vaste geloof in wat hij beschouwt als kernwaarden: vrijheid, gelijkheid en solidariteit. Deze beginselen vormen zijn leven lang het kompas waarop hij vaart. Telkens weer toont hij zich strijdbaar als hij meent dat die waarden of de waarde van de vrije wetenschapsbeoefening in het geding komen. Zo komt hij in zijn Nijmeegse jaren in verzet tegen de onverdraagzaamheid van de studentenprotestbeweging. Maar ook in zijn latere jaren toont hij zich menigmaal strijdbaar en schuwt hij het niet om uitdrukking te geven aan zijn zorgen en ongenoegen, binnen en buiten de academie. Daarmee heeft hij zeker niet altijd vrienden gemaakt.

Tegelijkertijd is Hoogerwerf een belangrijke inspirator van studenten en jonge onderzoekers. Hij schenkt hun vertrouwen en geeft alle ruimte voor hun eigen academische ontwikkeling. Ook is hij oprecht geïnteresseerd in het wel en wee van 'zijn' mensen, zij het dat hij in gesprekken na zo'n 45 minuten steevast terloops opmerkt: 'Maar goed, je hebt vast nog andere dingen te doen.' Dat doet echter niets af aan zijn betrokkenheid, zoals bleek uit zijn aangrijpende rede bij het afscheid van zijn veel te vroeg overleden promovendus en medewerker Oscar van Heffen (2001).

Als de uitdrukking 'de man is zijn werk' op iemand van toepassing is – wat valt te betwijfelen – dan is dat misschien wel het geval bij Andries Hoogerwerf. Niettemin was voor de mensen die hem wat beter kenden zonneklaar dat hij trots en dankbaar was dat hij kon terugvallen op een solide thuisfront. Hij sprak regelmatig met

bewondering en liefdevol over zijn in 2014 overleden vrouw Dini, die hem jarenlang met raad en daad terzijde stond. Bovendien was hij ook zichtbaar trots als hij vertelde over zijn drie dochters, hun partners en niet in de laatste plaats over zijn kleindochters.

Wij wensen Maaïke, Hanneke en Petra, hun partners, zijn kleindochters en verdere familie veel sterkte in deze moeilijke tijd. Hopelijk putten zij enige troost uit de gedachte dat ook veel anderen dierbare herinneringen aan Andries Hoogerwerf bewaren.

Bas Denters, emeritus hoogleraar Bestuurskunde, Universiteit Twente

Jacques Thomassen, emeritus hoogleraar Politicologie, Universiteit Twente

Michiel Herweijer, emeritus hoogleraar Bestuurskunde, Radboud Universiteit Nijmegen

Literatuur

In deze tekst is dankbaar gebruik gemaakt van:

Hoogerwerf, A. (1991). Inzichten sijpelen langzaam door. In J. Kielema et al. (Red.), *Sturen in onrustig water: Acht visies op bestuurskunde* (pp. 42-48). Universiteit Twente.

Talen, J. K. J., & Swieringa, R. C. P. (2004). Prof. dr. Andries Hoogerwerf: 'Een politicoloog in de bestuurskunde'. *Bestuurswetenschappen*, 58(1), 5-18.

Van Twist, M. J. W., & Schaap, L. (1992). Bestuurskunde na 1945: de opkomst van Twente. *Binnenlands Bestuur: Management*, (4), 80-84.

Vis, B. (2015). Andries Hoogerwerf: De politicoloog als verruimer van de horizon. In R. B. Andeweg & B. Vis (Red.), *Politicologie in Nederland: Van politisering naar professionalisering* (pp. 13-18). NKWP.